

**אוניברסיטת בר אילן
המחלקה למדעי המדינה**

**מעמד העורף בתפישת הבטחון הלאומי בישראל
ד"ר אבי ביצור 71-516-01**

קורס בחירה תואר ראשון

מטרות הקורס

- א. להכיר לסטודנטים בקורס את נושא העורף בחשיבה האסטרטגית המודרנית תוך בחינת מהותו של עורף אזרחי, האיומים עליו והדרכים הננקטות כדי להגן עליו.
- ב. להקנות לסטודנטים בקורס את היכולת לבחון את מעמדו ומקומו של העורף האזרחי בתפישת הבטחון הלאומי הישראלית.
- ג. לבחון, להבין ולהכיר את תהליכי קבלת ההחלטות של המנהיגות הפוליטית/צבאית בישראל, בשנים ספציפיות (1948-1956), בהקשר לנושא הגנת העורף האזרחי.
- ד. להסביר את המדיניות שננקטה ע"י המערכות הבטחוניות והפוליטיות באותן שנים ספציפיות ויחסית לשנים הנוכחיות, על בסיס ההיבטים ההיסטוריים של נושא הגנת העורף בישראל.

מתודולוגית הקורס

הקורס יחולק לשלושה חלקים עיקריים: החלק הראשון יהיה זה שיעסוק בתקיפת עורף אזרחי ובהגנה אזרחית. החלק השני יעסוק במעמד העורף האזרחי בישראל בתוך תפישת הבטחון הישראלית בין השנים 1948-1956. החלק השלישי יבחן את הסיבות שהניעו את המנהיגות הפוליטית/צבאית לבחור בחלופות ההגנה על העורף בו דנו, ובנוסף יעסוק חלק זה בבחינת ההשלכות של אותן שנים לשנים הנוכחיות בהן נמצאת כרגע מדינת ישראל.

חובות הסטודנטים

- א. נוכחות חובה בכל ההרצאות. העדרות של למעלה משלושה מפגשים תגרור הרחקה מהקורס.
- ב. השתתפות פעילה בהרצאות תוך הפגנת ידע בחומר הקריאה הספציפי לכל הרצאה והרצאה.
- ג. כתיבת עבודה סמסטריאלית בגמר סמסטר א'.
- ד. עמידה בהצלחה במבחן שנתי מסכם על חומר ההרצאות והקריאה.

הרכב ציון

- השתתפות בהרצאות / התרשמות מרצה – 10%
- כתיבת עבודה סמסטריאלית – 30%
- מבחן מסכם שנתי – 60%
- ציון עובר בכל אחת מהמטלות.

שונות

- במהלך הקורס מתוכנן ביקור בפקוד העורף של צה"ל, בבסיס האימונים של העורף האזרחי ובהכרת מערך המיקלוט של מדינת ישראל.
- במהלך הקורס מתוכנן סימפוזיון בהשתתפות אלוף פיקוד העורף או רמ"ח מיגון, נציגי מל"ח (משק לשעת חרום) ופס"ח (פינוי, סעד וחללים), נציגי משהב"ט ומשרד הפנים. הסימפוזיון יהיה תחת הנושא: "עתיד העורף האזרחי בישראל – לאן?"
- **שעת קבלה:** יום: _____ חדר: _____ שעה: _____

חומר ההרצאות והקריאה

- (מקורות שחלה חובה לקוראם מסומנים בכוכבית, חומר קריאה נוסף נשמר במדור "שמורים" בספריה למדעי החברה, וההפניות אליו תהיינה תחת השם "שמורים")
- א. מבוא (1 שעות)
  1. לויטה אריאל, (1988), הדוקטרינה הצבאית של ישראל: הגנה והתקפה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ת"א. **שמור מדעי המדינה לפי לוי. דו (97308)**
  - ב. העורף בחשיבה האסטרטגית המודרנית מהותו של עורף אזרחי (3 שעורים)
    1. גת עזר, (2000), מקורות המחשבה הצבאית המודרנית, מערכות, ת"א, עמ' 80-120. **355.01 גת.מקו (450990)**

2. *Douhet Giulio, (1921), The Command of the Air, Trans. Ferrari Dino, (1942), Washington D.C. Office of the Air Force History.
בעברית: דואה, גוליו, השליטה באוויר, תדפיס 5312 (346906)

3. *שלינג תומס, (1977), (תרגום: ברוך קורות), חימוש והשפעה, מערכות, ת"א.
שמו מודעי המדינה לפי שלי. חמ (131035)

4. *הווארד מייקל, (תרגום: שרגא גפני), "המימדים הנשכחים של האסטרטגיה", מתוך: ענבר אפריים, (1998), מושגי יסוד ביחסים בינלאומיים: המלחמה, האוניברסיטה הפתוחה, ת"א, עמ' 126-132.
שמו מודעי המדינה לפי ענב. מל (383777)

5. Ikle' Fred, (1958), The Social Impact of Bomb Distruction, Oklahoma: Norman, pp. 80-90.
303.45 IKL (501503)

6. *Rosen Stephen, "Military Effectivness: Why Society Matters", International Security, (1995), vol. 19, No. 4, pp. 5-31.
כתב עת ספריית מודעי החברה וגם כתב עת אלקטרוני (JSTOR) וגם תדפיס 8068 (493822)

תאוריות "ההפצה האסטרטגית" (3 שעורים)

1. *Biddel Davis Tammi, "British and American Approaches to Strategic Bombing: Their Origins and Implementation in the World War II Combined Offensive", The Journal of Strategic Studies, (1995), vol. 18, no. 1, pp. 199-208.
כתב עת בספריית מודעי החברה

2. *אוברי ריצ'רד, (1995), (תרגום: עמוס כרמל), מדוע ניצחו בעלות הברית?, הוצאת מסדה, ת"א (הפרקים העוסקים ב"הפצות אסטרטגיות").
בספריה להיסטוריה 940.53 אוב. למ (408757)

3. *Brodie Bernard, (1959), Strategy in the Missile Age, New-Jersey: Princeton, pp. 1-68.
בספריה להיסטוריה 355.43 BRO (4482)

4. דרומי אורי, "יום חמישי השחור – כשלון הדוקטרינה האוירית האמריקנית במלחמת העולם השנייה", מערכות, מס' 300-301, (1985), עמ' 22-83.
כתב עת בספריית מודעי החברה

5. *Chuck Anesi, (1997), "The United States Strategic Bombing Survey: Summary Report" (European War and Pacific War), in: <http://www.anesi.com/ussbs02.htm>
תדפיס 9835 (593523)

6. היאם רוברט וז'וק ד., (1982), (תרגום: אריה חשביה), קיצור תולדות המלחמה, ת"א, הוצאת משרד הבטחון.
בספריה למודעי החברה, בספריה להיסטוריה, בספריה המרכזית (מוגבלת ומדף פתוח) 355.009 זוק. קצ (227671)

3. העורף האזרחי במלחמות העולם – ממצאי ולקחי ישום "ההפצות האסטרטגיות" (שעורים)

1. Gollin Alfred, (1985), The Impact of Air Power on British People and Their Government 1909-1914, London: Macmillan.
אין

2. Parks Hays, "Precision and Aereil Bombing: Who did What and When?", The Journal of Strategic Studies, (1995), vol. 18, no. 1, pp. 145-172.
כתב עת בספריית מודעי החברה

3. Overy Richard, (1980), The Air War 1939-1945, New York: Stein and Day, pp. 20-30.
תדפיס 9885 (594210)

4. *ראה ב"שמורים" – נספח מס' 26 "דין וחשבון הפצצת המבורג 1943" מפקדת ראש הג"א.
בתהליך עבודה

ג. הגנה אזרחית

מהות ותאוריות בנושא הגנה אזרחית (2 שעורים)

1. הרכבי יהושפט, (1986), מלחמה גרעינית ושלוש גרעיני, מערכות, 390-410.
מהד' 1964 : 355.0217 הרכ.מל (134312)

2. *שלינג תומס, (1981), חימוש והשפעה, מערכות, ת"א, 250-255.
שמור מדעי המדינה לפי שלי. חמ (131035)

3. קליין דוד, (2001), התגוננות העורף: בחינת ההשקעה הלאומית, מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, ת"א.
E 363.35 קלי.הת (484089)

התגוננות אזרחית במלחמות העולם (2 שעורים)

1. *Noaks Jeremy, (Ed.), (1997), The Civilian in War – The Homefront in Europe, Japan and the U.S.A. in War, University of Exeter Press.
940.531 CIV (284373)

ה. מעמד העורף בתפישת הבטחון הישראלית בין 1947-1956
מבוא (1 שיעור)

1. פעיל מאיר, (1987), התפתחות כוח המגן העברי 1907-1948, משרד הבטחון, האוניברסיטה המשודרת, עמ' 50-10.

בספריה המרכזית (מוגבלת ומדף פתוח) E 355 פעי.הת (63229)

2. *ביאלר אורי, "חשיבה על הבלתי ניתן לחשיבה – אפשרויות והשלכות של הפצצות אסטרטגיות כנגד העורף הישראלי במלחמה הבאה", מדינה, ממשל ויחב"ל, 11, (1997), עמ' 71-84. אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו, הוצאת תדהר, (1958), עמ' 1735.
כתב עת בספריית מדעי החברה

3. *גולן שמעון, (2000), גבול חם מלחמה קרה – התגבשות מדיניות הבטחון של ישראל 1949-1953, הוצאת מערכות, ת"א, עמ' 10-45.
E 355.0335 גול.גב (452299)

הגנת העורף האזרחי בתקופת טרום המדינה (1 שיעור)

החומר העיקרי בנושא זה ימצא ב"שמורים", בספריה למדה"ח:
*ביצור אברהם, (2003), "הגנת העורף האזרחי בתקופת טרום המדינה בין 1938 ל-1947", פרק מתוך: מעמד העורף בתפישת הבטחון הלאומי בישראל בין 1948 ל-1956, חיבור לצורך קבלת תואר דוקטור בפילוסופיה, אוניברסיטת בר-אילן, עמ' 73-92.
עבודת ד"ר בדלפק לפי בצו.מע (572425)

הערכות העורף במלחמת העצמאות, לאחריה ובתקופת "מלחמות הגבול" של ישראל (6 שעורים)
חומר רקע הסטורי

1. *לורך נתנאל, (1989), קורות מלחמת העצמאות, מסדה, ת"א.

בספריית מדעי החברה, בספריה המרכזית (מוגבלת ומדף פתוח) E 990.12 לור.קו (132470)

2. *אילן עמיצור, "מלחמת העצמאות", בתוך: המאבק לבטחון ישראל, (1999), העמותה הישראלית להסטוריה צבאית, ת"א, עמ' 43-70.

בספריה המרכזית (יהדות) E 355.009 מאב.לב (428619)

3. בר ישראל, (1966), בטחון ישראל – אתמול, היום ומחר, מסדה, ת"א.

בספריה המרכזית (מדף פתוח) E 355.0335 בר.בטח (377965)

4. *מוריס בני, (1995), מלחמות הגבול של ישראל, עם עובד, ת"א.
שמור מדעי המדינה לפי מור.מל (316119)

5. *טל דויד, (1999), "פעולות התגמול", בתוך: המאבק לבטחון ישראל, העמותה הישראלית להסטוריה צבאית, ת"א, עמ' 75-80.

בספריה המרכזית (יהדות) E 355.009 מאב.לב (428619)

6. אלון יגאל, (1968), מסך של חול, הקיבוץ המאוחד, ת"א.

בספריה המרכזית (מדף פתוח) E 327.53 אלו.מס (573155)

הערכות העורף באותן שנים

1. *ראה ב"שמורים" נספחים מס' 1,2,3,4,5,10,20,21,22,23,24,25:
נספח 1 פקודת סדרי השלטון והמשפט, תשי"ח – 1948, תקנות לשעת חרום (הג"א).
2. נספח 2 הגנה מרחבית – מבנה, יעוד ותפקידים – ספטמבר 1954.
3. נספח 3 חוק ההתגוננות האזרחית – תשי"א – 1951.
4. נספח 4 מנוי מקס נמצא בי לראש שרות הג"א הראשון – 4 באפריל 1948.
5. נספח 5 מבנה, ארגון ויעוד הג"א – הג"א, 1 במאי 1948.
10. נספח 10 "קול המשמר האזרחי" – אפריל 1948.
20. נספח 20 ישיבת מטכ"ל מ-1950, 31 בדצמבר – ארגון העורף בזמן מלחמה.
21. נספח 21 עצי מבנה הג"א בבריטניה (1943) ובשוויץ (1996).
22. נספח 22 ישיבת מטכ"ל מ-7 לאוקטובר 1951 – בעיות הג"א.
23. נספח 23 ישיבת מטכ"ל מ-30 במרץ 1952 – מבנה וארגון הג"א.
24. נספח 24 חוק המקלטים – מפקדת ראש הג"א מ-1952.
25. נספח 25 מחקר לגבי כמות נפגעים בת"א – נובמבר 1952.

בתהליך עבודה

*ראה ב"שמורים" את החומר הנוגע לכינוס מועצת הג"א הראשונה: ביצור אברהם, (2003), שם, ע' 167-173.
עבודת ד"ר בדלפק

הערכות העורף האזרחי בישראל לקראת מבצע "קדש" ובמהלכו בין 1955 ל-1956 (2 שעורים)
חומר רקע הסטורי

1. גולני מוטי, (1977), תהיה מלחמה בקיץ – ישראל בדרך אל מלחמת סיני 1955-1956, מערכות, ת"א.
בספריית מדעי החברה, בספריה המרכזית (מוגבלת) ובספריה להיסטוריה E 990.15 גול.תה (361012)

2. *בראון מרדכי, (1992), אתגר ותגרה: הדרך למבצע "קדש" / 1956, המרכז למורשת בן גוריון, אוניברסיטת בן גוריון.
E 990.15 בר-און.את (155091)

3. גולני מוטי, (1999), "מלחמת סיני", בתוך: המאבק לבטחון ישראל, העמותה הישראלית להסטוריה צבאית, (1999), עמ' 101-110.
בספריה המרכזית (יהדות) E 355.009 מאב.לב (428619)

הערכות העורף באותן שנים

ראה ב"שמורים":
*ביצור אברהם, (2003), שם, עמ' 193-240. (כולל החומר הנוגע לוועדת החרום של מפא"י ולסיוור סא"ל רצון בצבאות זרים).
עבודת ד"ר בדלפק

*ראה ב"שמורים" נספחים מס' 6,12,13,14
בתהליך עבודה

6. נספח 6 פקודת "מבצע סיני", נספח התגוננות אזרחית.
12. נספח 12 רשימת נושאי הפוטנציאל מ"תכנון פוטנציאל המדינה".
13. נספח 13 מסמכו של אלוף צדוק לרה"מ, נוב' 1956 – אוכלוסיה אזרחית ושלי"ח.
14. נספח 14 חידוש פעולות מל"ח בסוף 1958.

ה. סיכום, בחינת הסיבות לבחירה בחלופת ההגנה המועדפת והתפתחות הסטורית (2 שעורים)
האפקט הפסיכולוגי

1. *מלקינסון רות, (1994), אובדן ושכול בחברה הישראלית, עם עובד, ת"א, 5-12.
שמור סוציולוגיה לפי אבד.וש (224520)

2. *אלמוג עוז, (1997), הצבר-דיוקן, עם עובד, ת"א.
שמו סוציולוגיה לפי אל.צב (33776)

3. *שפירא אניטה, (1992), חרב היונה – הציונות והכוח 1881-1948, עם עובד, ת"א.
שמו מדעי המדינה לפי שפי.חר (201867)

הדוקטרינה ההתקפית וההגנתית

1. פון לב ווילהלם, (1993), (תרגום: אלחנן אורן), הגנה, מערכות, ת"א.
355.4 לב.הגנ (233923)

2. תמרי דב, "מתקפה או מגננה – האם הבחירה בידנו?", מערכות, עמ' 189-290, (אוקטובר 1983), 8-16.
כתב עת בספריית מדעי החברה

3. קובר אבי, (1997), הכרעה: הכרעה צבאית במלחמות ישראל 1948-1982, מערכות, ת"א, עמ' 160-170.
שמו מדעי המדינה לפי קוב.הכ (292366)

התקציב והגנת העורף

1. ברגלס איתן, "נטל הבטחון והמשק הישראלי", מתוך: בן פורת יורם (עורך), (1989), המשק הישראלי – חבלי צמיחה, עם עובד, המכון למחקר כלכלי, עמ' 200-210.
בספריית מדעי החברה E 330 משק.הי, בספרית כלכלה שמו לפי משק.הי (113050)

2. *גרינברג יצחק, (1997), חשבון ועוצמה – תקציב הבטחון ממלחמה למלחמה, 1957-1967, משרד הבטחון, ת"א.
E 355.0335 גרי.חש (351329)

המיליטריזם בחברה הישראלית

1. *שפירא אניטה, (1992), שם.
שמו מדעי המדינה לפי שפי.חר (201867)

2. *בן אליעזר אורי, (1995), דרך הכוונת – היווצרותו של המיליטריזם הישראלי 1936-1956, דביר, ת"א.
E 355.0213 בן-אלי.דר (288023)

3. קימרלינג ברוך, "מיליטריזם בחברה הישראלית", תאוריה וביקורת, 4, (סתיו 1993), עמ' 128-132.
כתב עת בספריית מדעי החברה וגם תדפיס 5678 (364573)

מושג "התרבות האסטרטגית" והגנת העורף בישראל

1. Gray Collin, "Comparative Strategic Culture", Parameters, vol. 14, (4), (Winter 1984), pp. 26-33.

אין

2. Jhonston Alistair Iain, "Thinking about Strategic Culture", International Security, vol. 19(4), (Spring 1995), pp. 32-64.

כתב עת בספריית מדעי החברה וגם תדפיס 5274 (344762)

תעודות ומסמכים

ב"שמורים" נספחים מס' 7,8,9,11,15,16,17,18,19:

בתהליך עבודה

התגוננות אזרחית – נושאי יסוד, מפקדת פצ"ר, 1991.	נספח 7
פיקוד העורף כיום – מחלקת תקן וארגון פקע"ר, 1997.	נספח 8
פיקוד העורף ב"גלגול" הקודם – מקחל"ר עד 1990.	נספח 9
פינוי, סעד וחללים – פס"ח, 1996.	נספח 11
הקמת פס"ח – אוגוסט 1960, תזכיר מזכיר הממשלה.	נספח 15
חוק שרות עבודה בשעת חרום – 1967.	נספח 16
הקמת ועדת מל"ח עליונה – 1972.	נספח 17
המלצות מערך מל"ח בעקבות מלחמת יום כיפור – 1974.	נספח 18
תכנון ואגון המשק החיוני לשעת חרום, ינואר 1993, מטה מל"ח ארצי.	נספח 19